

Legal Text in Terms of Didactics in Specialized Translation

[Právny text z pohľadu didaktiky odborného prekladu]

Olga Wrede

DOI: 10.18355/XL.2016.09.01.59-82

Anotácia

Príspevok nadväzuje svojou problematikou na prácu Právo – Jazyk – Translácia (Wrede, 2013). Autorka sa zameriava na fenomén právneho textu z pohľadu didaktiky odborného prekladu. Svoju pozornosť sústreďuje na typológiu právnych textov v kontexte textovej lingvistiky, teórie prekladu a práva. Na príklade prekladu obžaloby z nemeckého do slovenského jazyka poukazuje na úskalia prekladu právnych textov a možnosti sprostredkovania a osvojenia si odborných poznatkov a kompetencií nevyhnutných pre preklad textových žánrov trestného práva procesného.

Kľúčové slová

právny text, typ textu, textový žáner, odborný preklad, didaktika odborného prekladu, trestné právo procesné, obžaloba

1 Úvod

Problematika právneho diskurzu sa v ostatnom období dostáva do centra pozornosti nielen v rovine prvoplánovej odbornej komunikácie medzi odborníkmi v rámci jednotlivých právnických profesií ako advokáti, notári, sudcovia, prokurátori, probační a mediační úradníci, ale i v druhoplánovej, avšak nemenej dôležitej komunikačnej rovine medzi odborníkmi a laikmi. Osobitú pozornosť si pri tom vyžaduje aj ďalšia, špecifická rovina právnej komunikácie, uskutočňovaná prostredníctvom tretej osoby, t.j. prostredníctvom prekladateľa a tlmočníka, a to tak medzi odborníkmi navzájom, ako aj medzi odborníkmi a laikmi.

Právny preklad sa tak čoraz častejšie stáva predmetom vedeckého skúmania, ktoré vzhľadom na komplexnosť právnej problematiky nadobúda pomerne široký diapazón. Napriek početným odborným prácam a štúdiám zameraných na výskum osobitostí právneho jazyka (najčastejšie v kontrastívnom postavení dvoch a viacerých jazykov a právnych systémov), resp. právnú komunikáciu vo všeobecnosti¹, však aj naďalej absentuje pohľad, ktorý by právny text reflektoval cielene ako jeden z fenoménov didaktiky odborného prekladu. Toto zistenie súvisí čiastočne s celkovým stavom vývoja didaktiky odborného prekladu na Slovensku. Gromova (2003: 18) v tejto súvislosti konštatuje, že didaktika tzv. neliterárneho (odborného) prekladu nie je u nás teoreticky ešte stále dostatočne rozpracovaná:

Možno konštatovať, že napriek tradícii a výsledkom v oblasti teórie prekladu, hlavne teórie umeleckého prekladu, pociťujeme na Slovensku akútny nedostatok prác didaktického zamerania, hoci už od r. 1968 sa prekladateľstvo na Slovensku vyučuje ako odbor na vysokej škole. Okrem niekoľkých článkov, ktoré sa zaoberajú parciálnymi problémami didaktiky prekladu, uverejnených v zborníkoch [...], ktoré sa pokúšajú systematicky zaoberať didaktikou prekladu, hoci aj v teoretických prácach iných autorov [...] nachádzame didaktický rozmer,

¹ Pozri napr. Stefkova (2013), Guldanova (ed.) (2010, 2012, 2013, 2014), Duricova (2003), Vajickova – Duricova – Kostelnikova – Tuharska (2011), Tomasikova (2014) a i.

ktorý je však orientovaný výlučne na preklad literárnych (umeleckých) textov. Problém sa aktualizuje o to viac, že v poslednom čase sa vyučovanie tohto odboru rozširuje, pričom okrem umeleckého prekladu čoraz väčší dôraz sa kladie na odborný preklad - preklad odborne a pragmaticky zameraných textov. K zameraniu na preklad odborných textov nás vedú spoločenské potreby, vyplývajúce zo zmeny spoločenských pomerov a rozvoja trhovej ekonomiky a zvyšujúce sa požiadavky na profesionalitu prekladateľov, a to najmä v oblasti právnych, ekonomických a úžitkových textov spojených s marketingom. Preto aj pociťujeme naliehavosť zamerať didaktiku prekladu na tieto požiadavky praxe.

Ak sa pozrieme na novšie práce vydané na Slovensku, ktoré sa didaktikou odborného prekladu zaoberajú, možno spomenúť napr. publikáciu Dekanovej *Kapitoly z teórie a didaktiky prekladu odborných textov* (2009), ale i už citovanú monografiu Gromovej *Teória a didaktika prekladu* (2003). Kým Dekanova vychádza vo svojej práci z kontrastívneho pohľadu na odborný preklad v jazykovej relácii ruština – slovenčina, venuje Gromova didaktike odborného prekladu v spomínanej monografii ucelenú kapitolu *Preklad neliterárnych textov*, v ktorej sa zameriava na modelové prekladové a porovnávacie analýzy originálneho a prekladového neliterárneho textu z didaktického hľadiska. V spolupráci Katedry slavistiky Ostravskej univerzity v Ostrave a vtedajšieho Oddelenia translatológie UKF v Nitre vyšla v Čechách *Antologie teorie odborného překlada* (2007), ktorá prezentuje pomerne rozsiahlu bibliografiu prác o preklade odborných textov slovenských a českých autorov. V zostavenej bibliografii tak možno nájsť aj odkazy na príspevky, ktoré sa priamo alebo aspoň okrajovo dotýkajú aj didaktiky prekladu odborných textov.

O pomerne dobre rozpracovanej didaktike odborného prekladu možno hovoriť v kontexte nemeckej translatológie, a to hlavne vďaka významnému prínosu nemeckých autorov ako Vermeer, Nordová, Reissová, Hönig, Kussmaul a i. Funkcionalisticky orientovaný prístup k didaktike (odborného) prekladu uvedených autorov sa opiera predovšetkým o teóriu *skoposu*, zdôrazňujúcu účel, resp. funkciu translátu v cieľovej kultúre. O jej dôsledné pretavenie do vyučovania prekladu sa zaslúžila predovšetkým Nordová (1995). Jej model tzv. *prekladovej analýzy* reflektuje tak mimojazykové, ako i vnútrojazykové faktory, ktoré majú rozhodujúci význam pre voľbu prekladateľských stratégií a postupov, ako aj konečnú podobu translátu.

K inovatívnym publikáciám k problematike didaktiky odborného prekladu, ktoré boli v ostatných rokoch vydané v Nemecku, možno jednoznačne zaradiť prácu uznávanej teoretičky a didaktičky odborného prekladu Stolzeovej *Fachübersetzen – ein Lehrbuch für Theorie und Praxis* (2009) a prácu Nordovej *Fertigkeit Übersetzen. Ein Kurs zum Übersetzenlehren und -lernen* (2010). Obidve publikácie ponúkajú komplexný, systémový a „nadjazykový“ pohľad na proces odborného prekladu. Pridanou hodnotou uvedených publikácií je zároveň ich silný didaktický rozmer, nakoľko ponúkajú koncepčne vzorové príklady a praktické návody ako preklad odborného textu čo najefektívnejšie implementovať do edukačného procesu.

V tejto súvislosti si dovoľujeme tvrdiť, že tak ako nemecká jazykoveda nehovorí iba o jednom *odbornom jazyku* (v ponímaní súčasnej slovenskej štylistiky máme na mysli *odborný štýl* vo všeobecnosti), ale o mnohých odborných jazykoch v závislosti od toho, na ktorú špecifickú oblasť odbornej komunikácie sa vzťahujú, ani didaktiku prekladu odborných textov nie je v súčasnosti možné reflektovať iba vo všeobecnej rovine. S prihliadnutím na celkový vývoj ľudského poznania je skôr žiaduce špecifikovať, čo je pre preklad odborných textov v závislosti od konkrétneho odboru, textového žánru a jazykového páru príznačné a relevantné. Každý, kto je s transferom odborných textov konfrontovaný nielen z pohľadu teórie a praxe, ale i didaktiky

prekladu, si nepochybné uvedomuje, že ide o relatívne náročný proces vyžadujúci cieľenú a precíznu analýzu tak východiskových, ako aj cieľových textov s prihliadnutím nielen na špecifickú terminológiu, ale aj štylistické a textotvorné konvencie danej jazykovej kultúry. Táto premisa platí aj pre didaktiku prekladu právnych textov o to viac, že právny text chápeme ako *komplexný poznatkový systém* založený na interdisciplinárnom nazeraní na jeho chápanie a interpretáciu nielen v receptívnej, ale i produktívnej (translačnej) fáze (porov. Baumann, 2001).

Problematika prekladu právnych textov výrazne rezonuje na rôznych domácich a zahraničných odborných fórach a svoj odraz nachádza aj v pomerne bohatých publikačných a výskumných aktivitách, ktoré riešia parciálne problémy prekladu právnych textov príznačných pre daný jazyk a právny systém. V rámci týchto výskumných a vedeckých aktivít možno nájsť ojedinele i príspevky, ktoré sa na právny preklad a právny text pozerajú cez prizmu didaktiky, a to či už cieľene alebo intuitívne. Dôležité je však uvedomiť si, že ak hovoríme o didaktike právneho (odborného) prekladu, nestačí špecifiká právneho (odborného) textu iba identifikovať, pomenovať a systematizovať, t.j. zostať na rovine porovnávacej lingvistiky, ale je potrebné zohľadniť rad ďalších, pre vyučovací proces dôležitých faktorov. Máme na mysli napr. spôsob, ako budúcich prekladateľov naučiť recipovať právny text, ako a do akej miery zakomponovať do procesu výučby odborné a kulturologické poznatky relevantné pre preklad daného textového žánru, ako prepojiť získané poznatky všeobecnej a porovnávacej jazykovedy a translatológie, i ako efektívne vyhľadávať a využívať doplnujúce informácie z odboru, v našom prípade práva, ktorý je pre väčšinu študentov prekladateľstva a tlmočníctva „tabulou rasa“ v pravom slova zmysle.

Ako jedno z možných východísk pre didaktiku prekladu právnych textov možno reflektovať právny text v jeho najrozmanitejších žánrových podobách, ktorý v právnom diskurze zohráva centrálnu, rozhodujúcu úlohu. V ďalšej časti príspevku sa pokúsime priblížiť, do akej miery je pre translačný proces významná znalosť typológie právnych textov a uvedomenie si ich funkcie v špecifickej komunikačnej situácii. Opierame sa pritom hlavne o vlastné, niekoľkoročné skúsenosti z vyučovania prekladu právnych textov, ale i o poznatky odborníkov z oblasti didaktiky prekladu právnych textov doma a v zahraničí.

2 K typológii právnych textov

Právny text predstavuje nosný, najdôležitejší prvok právnej komunikácie. Vychádzajúc z Jakobsonovej teórie komunikácie preberá právny text v tomto špecifickom diskurze analogicky funkciu *komunikátu* (*message*). Odosielateľ (emitent) vysiela príjemcovi správu zasadenú do istého kontextu a transformovanú do istého kódu, ktorý je príjemcovi natoľko známy, že mu umožní nielen vstúpiť, ale aj úspešne rozvíjať či už priamu, kontaktnú alebo bezkontaktnú komunikáciu (porov. Jakobson, 1979: 88).

Právny text v jeho rôznych žánrových podobách, o ktorých sa ešte zmienime, preberá niekoľko navzájom prepojených a podmieňujúcich sa funkcií – stáva sa prostriedkom usmerňovania a regulácie medziľudského spoluzitia, správania a konania, má výchovný dosah a v neposlednej miere môže mať jeho výklad aj represívne účinky (porov. Sandrini, 1999: 36). Právny text je vždy pevne zakotvený v istom právnom systéme a odzrkadľuje nielen mimojazykové danosti právneho sveta tej ktorej kultúry, ale i špecifiká mikro- a makrovýstavby jednotlivých žánrov právnych textov a ich funkciu v špecifickom právnom diskurze. Stefkova (2013: 52) konštatuje, že právne texty je potrebné skúmať ako samostatnú skupinu textov, nakoľko sa vyznačujú špecifickou štruktúrou, charakteristickými znakmi a funkciami, ktoré ich odlišujú od ostatných prejavov spisovného jazyka. Takýto pohľad na text je

podľa nášho názoru potrebné aplikovať nielen na právne texty, ale i na texty akéhokoľvek iného vedného odboru.

Ak hovoríme o typológii právnych textov, je potrebné zohľadniť kritériá delenia textov vo všeobecnosti jednak z pohľadu textovej lingvistiky, ako aj z pohľadu teórie prekladu a samotného práva. Z pohľadu textovej lingvistiky možno ako príklad uviesť klasifikáciu textov podľa Brinkera (2010: 126-127). Brinker delí texty do 5 základných tried (*Textklassen*):

- *texty s informatívnou funkciou (správa, náučná kniha, recenzia, ...),*
- *texty s apelatívnou funkciou (reklamný text, komentár, zákon, ...),*
- *texty s obligačnou funkciou (zmluva, záručný list, ...),*
- *texty s kontaktnou funkciou (pohľadnica, poďakovanie, ...),*
- *texty s deklaračnou funkciou (testament, vymenovací listina, ...).*

S ohľadom na pomerne široký záber takto navrhnutých tried textov navrhuje Brinker ich následné delenie do podtried (*Subklassen*), pričom tu zohľadňuje ďalšie kritériá delenia ako *kontextuálne (situatívne)* a *štrukturálne (tematické)*. Ku *kontextuálnym* kritériám zaraďuje Brinker *formu komunikácie* (face-to-face, telefón, rozhlas, televíziu a písomný prejav) a *komunikatívnu situáciu* (oficiálna, súkromná a verejná). *Tematické kritériá* delenia textov sú v Brinkerovej teórii zastúpené *témou textu* a *slohovým postupom*. V rámci takéhoto subdelenia je potom podľa Brinkera možné vyčleniť v rámci jednotlivých tried *textové žánre (Textsorten)* a odlišiť tak napr. apelatívny textový žáner *reklama* od apelatívneho textového žánru *kázeň* (ibid: 127-133). Ďalším dôležitým momentom pri klasifikácii textov a odlíšení jednotlivých textových žánrov je podľa Brinkera aj opis jazykovej výstavby textu (syntax, lexika,).

Ak sa pozrieme na Brinkerovu typológiu textov z pohľadu zasadenia právneho textu do komunikačnej situácie a funkcie, ktorú v nej spĺňa, mali by sme logicky dedukovať, že nakoľko sú napr. zákon a zmluva uvedené v dvoch rôznych triedach, spĺňajú dve rôzne funkcie. Vieme však, že text (a teda ani právny text) nemusí spĺňať iba jednu funkciu – podobne ako zákon je aj zmluva pre adresáta apelom na dodržiavanie podmienok v nej uvedených. Zákomom a zmluvou definované ustanovenia sú pre účastníkov právneho vzťahu záväzné (obligačné).

V nemeckej textovej lingvistike sa pri klasifikácii textov stretávame ešte dodnes s pomerne nejednotným používaním terminológie ako *Textsorte*, *Texttyp*, *Textklasse*, *Textgruppe* či *Textart* (pozri Heinemann/Heinemann, 2002; Gansel/Jürgens, 2009, Schwarz-Friesel/Consten, 2014 a i.). Napriek tomu však kritérium *funkcie textu* zostáva pri vytváraní typológií textov smerodajným.¹

Ak hovoríme o typológii textov z pohľadu teórie prekladu, vychádzame predovšetkým z teórie *skoposu* a typológie textov Reibovej (1993) založenej na Bühlerovom modeli jazykových funkcií. Vo všeobecnosti je teda možné konštatovať, že sa text ako univerzálny fenomén vyznačuje troma základnými funkciami – sprostredkovanie informácií (*informatívne texty*), umelecká výpoveď (*expressívne texty*) a podnietenie konania/persuázia (*apelatívne/operatívne texty*). Takáto typológia textov je odrazom ideálnej podoby textu, keď je pre text príznačná jedna dominantná funkcia. Existujú však aj tzv. *zmiešané typy textov*, ktoré sa vyznačujú nielen jednou,

¹ Analytický pohľad na rozmanitosť typológie textov v kontexte textovej lingvistiky a translitológie prezentujú vo svojich prácach napr. Raksanyiiova (2014), Gruntar Jermol (2009, 2013) a i.

ale viacerými funkciami, pričom jedna z funkcií je nadradená, resp. všetky funkcie sú rovnocenné. Typológia textov je pre proces prekladu relevantná predovšetkým z hľadiska voľby *prekladateľskej stratégie a konkrétnych prekladateľských riešení*, ktoré v intenciách teórie skoposu vždy závisia od funkcie translátu v cieľovej kultúre.

Reiðovej typológia textov pracuje s identickými pojmami ako textová lingvistika. Rozdiel však spočíva v tom, že v translačnom procese sa podľa Reiðovej (2000: 81) fókus sústreďuje na východiskový text nie iba ako na text ako taký, ale ako na text, ktorý *má byť preložený*, pričom tento text možno zaradiť k istému žánru (Textsorte) s istou špecifickou funkciou (Textyp). V tejto intencii rozoznáva Reiðová štyri základné typy textov – *informatívne, expresívne, operatívne a audio-mediálne*, pričom základným kritériom ich rozlíšenia je ich *funkcia*.

Reiðová charakterizuje vo svojej publikácii *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft* (2000: 92-98) aj ďalšie pojmy, ktoré sú pre typológiu textov z translačného hľadiska relevantné. Ide o. i. o *žáner textu* (Textsorte) a *žánrové konvencie* (Textsortenkonventionen). Opiera sa pritom o definície textovej lingvistiky, ktoré pod pojmom textový žáner chápu historicky ustálené a vyvinuté komunikačné schémy, či formy používania jazyka, alebo inak povedané nadindividuálne rečové a písomné akty, ktoré sú späté s opakujúcim sa konaním v danej komunikačnej situácii a vyznačujúce sa charakteristickým používaním jazyka a textovej výstavby (pozri Reiß, 2000: 94-95). Textové žánre je pritom možné ďalej členiť na tzv. *komplexné, jednoduché a komplementárne* textové žánre. *Komplexné textové žánre* sú také, ktoré umožňujú „implementovať“ aj iné textové žánre, ako napr. román, kázeň a. i. Tieto si od prekladateľa vyžadujú v porovnaní s tzv. *jednoduchými textovými žánrami* ako recept, návod na použitie a pod. hlbšie vedomosti o osobitostiach textovej výstavby toho ktorého textového žánru. Komplexné textové žánre sú príznačné napr. pre literárne žánre. Už spomenuté *jednoduché textové žánre* sú zatiaľ najviac preskúmané aj vďaka porovnávacej analýze konvencií textovej výstavby v dvoch, resp. viacerých jazykoch. Ako príklad jednoduchých textových žánrov uvádza Reiðová *úžitkové texty*. Existencia tzv. *komplementárnych textových žánrov* je podmienená existenciou primárnych textov. Ide o také textové žánre ako komentár, recenzia, paródia a pod. Preklad takýchto textových žánrov sa pokladá za mimoriadne náročný predovšetkým vtedy, ak prekladateľ nemá k dispozícii primárny text, ba dokonca môže byť preklad komplementárneho textového žánru nezmyselný, ak primárny text nebol preložený vôbec, a je tak pre recipienta v cieľovej kultúre viacej nepochopiteľný.

Pri definovaní pojmu *žánrové konvencie* (Textsortenkonventionen) vychádza Reiðová z teórie Ferdinanda de Saussure, podľa ktorej môže jazyk fungovať ako prostriedok ľudskej komunikácie iba na základe určitej spoločenskej konvencie. Táto konvencia sa týka aj textových žánrov, t.j. ich jazykových a textotvorných osobitostí, pričom tieto osobitosti môžu byť v jednotlivých jazykoch odlišné a môžu sa napriek svojej relatívnej ustálenosti meniť, a to v dôsledku vývoja spoločnosti. Žánrové konvencie sú preto v porovnaní s pravidlami gramatiky aj menej záväzná a strnulá (ibid: 98). O tom, do akej miery sú znalosti funkcie textu, textového žánru a žánrových konvencií dôležité v právnom diskurze a preklade právneho textu, sa obšírnejšie zmienime v ďalšej časti príspevku.

Pri pokuse vytvoriť typológiu právnych textov narážame podľa Busseho (2000: 658) na problém súvisiaci s nedostatočným výskumom v oblasti tak textovej lingvistiky, ako aj samotného práva. Busse poukazuje napr. na klasifikáciu Grobeho (1976), ktorý ako kritérium delenia textov uvádza tzv. pre-signal, ktorý recipientovi na základe jeho intuitívnych poznatkov o textových žánroch signalizuje príslušnosť textu k istému textovému žánru bez toho, aby sa opieral o vnútro- alebo mimojazykové osobitosti textu. Takýmto pre-signálom by podľa Grobeho mohol byť nadpis textu – ak je teda v nadpise textu uvedený zákon, priradíme text logicky

k textovému žánru zákon. Busse však tento zjednodušený a relatívne mechanický postup priradenia textov k žánrom zamietá a svoj kritický názor odôvodňuje tým, že niektoré právne texty sú svojou podstatou výsledkom rôznych slohotvorných postupov a vyznačujú sa teda aj rôznymi rečovými aktmi (ako príklad možno uviesť napr. obžalobu, ktorá obsahuje citácie zo zákonov, ale aj opisné časti, v ktorých sa líči priebeh trestného činu). Pri členení právnych textov je preto podľa Busseho nevyhnutné vychádzať tak z vnútrojazykových aspektov textu, ako aj z kontextu jeho recepcie a funkcie, ktorú spĺňa v rámci inštitucionálnej komunikácie (ibid: 662). Predmetom Busseho klasifikácie právnych textov sú dva druhy textov. Prvú skupinu tvoria texty v rámci inštitúcií súdnictva a justície, ktoré sú výsledkom činnosti právnicki vzdelaných odborníkov, a ktoré sú určené na právnické účely pre potreby právnicki vzdelaných adresátov alebo laikov (napr. príkaz na vzatie do väzby, súdne rozhodnutie, predvolanie a i.). Druhú skupinu textov tvoria texty, ktorých autormi sú právnicki nevzdelaní emitenti, a ktoré sú určené na právnické účely pre potreby právnicki vzdelaných adresátov ako napr. testament, plná moc, odvolanie a pod. (ibid: 663).

Busse delí právne texty na deväť základných skupín, pričom však podrobnejšie nedefinuje, resp. nekomentuje kritéria ich členenia (ibid: 669-675):

1. *Normatívne textové žánre* – ústava, zákony, nariadenia, vyhlášky, medzinárodné zmluvy a i.
2. *Textové žánre výkladu normatívnych textov* – komentáre k zákonom, komentár k rozsudku v odbornej literatúre, znalecký posudok a i.
3. *Textové žánre judikatúry* – rozsudok, uznesenie, opatrenie a i.
4. *Textové žánre procesu aplikácie práva* – obžaloba, žaloba, záverečná reč obhajcu/prokurátora, zápisnica z pojednávania, predvolanie, listiny, záznam v spise, vyhlásenie, námietky, odvolanie a i.
5. *Textové žánre uplatňovania nároku na výkon práva* – žiadosť, odpor, petícia, ústavná sťažnosť a i.
6. *Textové žánre výkonu práva a presadzovania práva* – oznámenie, nariadenie, príkaz, rozkaz, zákaz, príkaz na zatknutie, príkaz na prehladku, exekučné nariadenie, vyrovnanie a i.
7. *Textové žánre zmluvného práva* – zmluva, stanovy, rokovací poriadok a i.
8. *Textové žánre osvedčovania* – listiny, osvedčenia, zápisy v matrike a registroch, závet a i.
9. *Textové žánre vedy o práve a právneho vzdelávania* – učebnice, skriptá, odborné slovníky, zbierky rozsudkov, komentáre k rozsudkom, znalecké posudky a i.

O iné členenie právnych textov sa pokúsila Wiesmann (2004), ktorá pri klasifikácii právnych textov vychádza z *funkcie východiskového textu* ako primárneho kritéria delenia a *vertikálneho členenia právnej komunikácie*. Právne texty delí Wiesmann na dve základné skupiny, a to na *texty s performatívnou funkciou* a *texty s informatívnou funkciou*. Kým performatívne texty (napr. zákony, zmluvy, nariadenia, rozsudky, obžaloby, žaloby, plná moc, odvolania, predvolania a i.) sú predmetom diskurzu tak medzi odborníkmi navzájom, ako aj odborníkmi a laikmi, a majú v praxi vždy právne dôsledky, patria texty s informatívnou funkciou do internej odbornej komunikácie a v praxi nemajú žiadne právne dôsledky (napr. učebnice, komentáre k zákonom, komentáre k rozsudkom a pod.). Performatívnymi textami teda dochádza k tvorbe právnych noriem a ich presadzovaniu v praxi, informatívne texty slúžia na komunikáciu medzi právnikmi o práve ako takom (ibid: 60-66).

Súhrnne možno konštatovať, že základné znalosti typológie textov, či už z pohľadu textovej lingvistiky alebo teórie prekladu, majú v translačnom procese mimoriadny význam, nakoľko od začlenenia textu do istej komunikačnej situácie, jeho priradenia k istému textovému žánru a zadefinovania jeho funkcie závisí do veľkej miery aj výber vhodnej prekladateľskej stratégie a prekladateľského postupu. Vo všeobecnosti platí pravidlo, že právne texty s prednostne normatívnou funkciou by mali v preklade spĺňať tú istú funkciu ako východiskový text (napr. viacjazyčné dokumenty EÚ), takže pri ich preklade by sme mali uprednostňovať stratégiu tzv. *exotizácie*. Naopak texty s prednostne informatívnou funkciou by mali byť prekladané skôr *naturalizovane, adaptovane*. Ku každému textovému žánru je však potrebné pristupovať individuálne, nakoľko sa funkcia východiskového textu môže odlišovať od funkcie cieľového textu, resp. nezriedka je potrebné brať do úvahy, kto je v cieľovej skupine primárnym recipientom prekladu právneho textu. Ak vezmeme do úvahy napr. špecifickú oblasť prekladu oficiálnych textov EÚ, platí tu zásada, že názvy inštitúcií, súdnych, správnych a iných orgánov verejnej moci ponechávame v preklade v originálnej podobe, pretože sú viazané na istý právny systém a ako také v cieľovej kultúre buď nemajú ekvivalent alebo majú iba čiastočný ekvivalent. Špecifickosť ich pomenovania sa preto zachováva:

Der Gerichtshof der Europäischen Union ist für eine Beantwortung der vom Amtsgericht Charlottenburg mit Entscheidung vom 7. November 2008 vorgelegten Frage offensichtlich unzuständig.

Súdny dvor Európskej únie zjavne nemá právomoc odpovedať na otázku, ktorú predložil Amtsgericht Charlottenburg prostredníctvom svojho rozhodnutia zo 7. novembra 2008.¹

Iná situácia však nastáva pri preklade takých textových žánrov, ktoré sú určené laickému recipientovi v cieľovej skupine, ktorý jazyk východiskového textu neovláda. V tomto prípade je preto z pohľadu zrozumiteľnosti a funkčnosti prekladu vhodnejšie ponechať síce názvy inštitúcií, ktoré napr. vydali isté uznesenie alebo rozsudky, v origináli, avšak do zátvorčky uviesť funkčný preklad názvu inštitúcie (pozri Skrlantova 2005, Tomasikova 2014, Duricova 2014, Gruntar Jermol 2013 a i.). Obdobne by sa podľa usmernení a odporúčaní Spolkového združenia prekladateľov a tlmočníkov Bádensko-Württembursko (BDÜ) názvy súdov a úradov mali v preklade ponechať vo východiskovom tvare (napr. *Amstgericht Schwäbisch Gmünd, Oberlandesgericht Celle, Staatsanwaltschaft Leipzig* a pod.). Zároveň však BDÜ odporúča názov inštitúcie v cudzom jazyku preložiť (napr. v zátvorke) a príp. aj vysvetliť (explikovať), ak ide o inštitúcie, ktoré v právnom systéme cieľového jazyka neexistujú, resp. by prekladom mohlo prísť k ich nesprávnemu pochopeniu a výkladu.

3 Trestné právo procesné v odbornom preklade

V rámci magisterského štúdia na FF UKF v Nitre majú študenti študijného odboru Prekladateľstvo a tlmočníctvo v kombinácii s nemeckým jazykom možnosť absolvovať prekladový proseminár zameraný výlučne na preklad právnych textov. Vzhľadom na obmedzený počet hodín však nie je možné v priebehu jedného semestra obsiahnuť celú právnu problematiku, čo si však prekladový proseminár ani za cieľ nekladie. Študentom sa skôr vytvára priestor na to, aby sa oboznámili so

¹ In: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:063:0018:0019:EN:PDF>, 21.07.2015.

zákonitosťami prekladu právnych textov, so špecifikami právneho štýlu v slovenčine a nemčine, aby vedeli pracovať s právnym textom a vnímať ho na pozadí komplexnej komunikačnej situácie, do ktorej je zasadený. Senzibilizácia pre prácu s právnym textom však v sebe zahŕňa predpoklad primárnych znalostí právneho systému východiskovej a cieľovej kultúry, znalosť relevantnej terminológie v závislosti od daného druhu práva, resp. kompetenciu porovnávať význam pojmov dvoch rozdielnych právnych systémov (tzv. *Rechtsvergleichung*) a v neposlednom rade i schopnosť rozhodnúť sa pre adekvátny prekladateľský postup, či vhodnú prekladateľskú stratégiu.

Pri koncepcii prekladového proseminára bolo preto nevyhnutné zohľadniť nielen obmedzený časový priestor daný objektívnymi podmienkami magisterského štúdia, ale i relevantnosť vybraných tém a textov určených na preklad, a v nemalej miere i odborné poznatky cieľovej skupiny študentov. Na základe niekoľkoročných skúseností s výučbou prekladu právnych textov možno konštatovať, že právna problematika je aj v magisterskom štúdiu pre väčšinu študentov viac-menej neznáma. Výnimku tvoria iba parciálne časti práva ako napr. zmluvné a obchodné právo, keďže s prekladom zmlúv, obchodných podmienok, stanov spoločnosti a pod. sa študenti stretávajú aj na iných prekladových seminároch. Reflektujú potreby praxe z pohľadu interkultúrnej komunikácie a s ohľadom na relevantnosť prekladu jednotlivých žánrov právnych textov sa nosnými témami prekladového proseminára stali *rodinné právo* a *trestné právo procesné*. Výber týchto dvoch oblastí práva nebol náhodný. Vychádzali sme predovšetkým z reálnych prípadov prednávaných v rámci predsúdnych a súdnych konaní, ktorých účastníkmi sú občania Slovenskej republiky na jednej strane a občania nemecky hovoriacich krajín na strane druhej.

Keďže ide o rozsiahlu problematiku, obmedzíme naše úvahy v ďalšej časti príspevku iba na trestné právo procesné a pokúsime sa objasniť, čo je z didaktického hľadiska pre preklad vybraných textových žánrov tzv. zisťovacieho konania (*Erkenntnisverfahren*) dôležité. Budeme pri tom vychádzať predovšetkým z charakteristiky vybraného žánru právneho textu (obžaloba – *Anklageschrift*) a jeho funkcie vyplývajúcej z jeho zasadenia do istej časti trestného konania.

„*Slovenské trestné právo je súčasťou slovenského právneho poriadku a jedným z odvetví verejného práva, ktoré chráni práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky pred trestnými činmi taxatívne uvedenými v trestnoprávných normách tým, že určuje, čo je trestný čin, ustanovuje podmienky trestnej zodpovednosti i beztrestnosti, druhy sankcií, spôsob ich ukladania a výkonu, upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, práva a povinnosti obvineného, ako aj ďalších osôb zúčastnených na konaní tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní*“ (Ivor, 2006: 20).

V trestnom práve rozlišujeme tzv. trestné právo *hmotné* a trestné právo *procesné*. Kým trestné právo hmotné určuje, čo je trestný čin a akú sankciu možno za jeho spáchanie uložiť, upravuje trestné právo procesné trestné konanie, t.j. postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu v záujme zistenia trestných činov a potrestania ich páchatel'ov, ako aj práva a povinnosti osôb zúčastnených v trestnom konaní (ibid). Pilier trestného práva hmotného v slovenskej legislatíve predstavuje Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., trestné právo procesné sa riadi Trestným poriadkom č. 301/2005 Z. z. Viaceré ustanovenia, ktorými sa trestné právo riadi, sú obsiahnuté aj v nosnom zákone Slovenska, ktorým je ústava. Trestné právo však ukotvujú aj iné dokumenty, predovšetkým dohovory na ochranu ľudských práv a dohovory zabezpečujúce imunitu, ďalej právne akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie, zákony, rozhodnutia prezidenta o amnestii, nálezy Ústavného súdu a i.

Obdobne sa trestné právo chápe i v Nemecku. V odbornej príručke *dtv-Atlas Recht Band 1* (2008: 163) sa podstata trestného práva definuje nasledovne: *Das Strafrecht umfasst den Teil der Rechtsordnung, der im Detail Art und Voraussetzungen staatlichen Strafens festlegt. [...] Das Strafrecht ist Teil des öffentlichen Rechts, weil es die Rechtsbeziehungen zw. Staat und Bürger regelt. Es hat drei Teile: 1. Das v.a. im StGB geregelte materielle Strafrecht enthält in seinem Besonderen Teil (§§ 80-358 StGB) die Beschreibung der einzelnen Unrechtstypen mitsamt den damit verknüpften Rechtsfolgen (Strafen). 2. Das formelle Strafrecht oder Strafprozessrecht enthält zum einen (u.a. im GVG) Bestimmungen über den Aufbau und die Zuständigkeiten der Organe der Rechtspflege (v.a. Gerichte und Staatsanwaltschaft), zum anderen (in der StPO) Bestimmungen über den Ablauf des Strafverfahrens. 3. Das Strafvollzugsrecht beinhaltet (im StVollzG) die Bestimmungen über die Durchführung der von den Strafgerichten verhängten Rechtsfolgen.*

Trestné právo hmotné upravuje v Nemecku tzv. *Strafgesetzbuch* (trestný zákonník), trestné právo procesné obdobne ako na Slovensku tzv. *Strafprozessordnung* (trestný poriadok) a výkon trestu odňatia slobody sa riadi podľa osobitného zákona *Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßregeln der Besserung und Sicherung*, ktorému v slovenskom právnom systéme zodpovedá zákon z 22. septembra 2005 o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Nemožno však neopomenúť, že tak trestné právo hmotné, ako i trestné právo procesné a v neposlednom rade i ustanovenia zákona o výkone trestu odňatia slobody sú navzájom úzko prepojené. Upozorňuje na to aj Ivor (2006: 21), keď zdôrazňuje: „*Páchateľ trestného činu možno postihovať a sankcie vykonať len formou trestného konania. Trestné právo hmotné možno realizovať len spôsobom, ktorý ustanoví trestné právo procesné. Existencia podmienok trestnej zodpovednosti alebo hrozba trestnými sankciami by síce mohla pôsobiť preventívne, ale bez existencie trestného práva procesného, bez možnosti, aby orgány činné v trestnom konaní a súd mohli normy trestného práva hmotného aplikovať, by tieto normy pôsobili skôr len ako kódex morálnych pravidiel. Rovnako trestné právo procesné by bez existencie trestného práva hmotného stratilo svoj zmysel.*“

Vzájomná prepojenosť jednotlivých zložiek trestného práva nachádza svoje odzrkadlenie aj v jednotlivých žánroch právnych textov. Ako príklad možno uviesť *Ersuchen um Rechtshilfe in strafrechtlichen Angelegenheiten* (Dožiadanie o právnu pomoc v trestných veciach), *Strafbefehl* (trestný rozkaz) alebo *Anklageschrift* (obžaloba). Všetky uvedené právne dokumenty sú textové žánre typické pre trestné konanie. Pod pojmom *právna pomoc* sa rozumejú úkony po začatí trestného konania v Slovenskej republike vykonávané v cudzine na základe dožiadania slovenských orgánov alebo takéto úkony vykonávané na území Slovenskej republiky na základe dožiadania cudzích orgánov, najmä doručovanie písomností, výsluch osôb a vykonávanie ďalších dôkazov.¹ *Trestný rozkaz* má povahu odcudzujúceho rozsudku a sudca ho môže vydať bez prejednania veci na hlavnom pojednávaní, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi.² Ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd, prokurátor podá *obžalobu* príslušnému súdu, pripojí k nej spisy, ich prílohy a dôkazné

¹ Pozri bližšie DOHOVOR (MLA 2000) o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi EÚ, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 Zmluvy o EÚ (Brusel, 29.5.2000).

² Pozri bližšie § 353-357 Trestný poriadok (zákon 301/2005 Z. z.).

predmety.¹ Rozdiel medzi trestným rozkazom a obžalobou spočíva laicky v tom, že trestný rozkaz vydá sudca vecne a miestne príslušného súdu, pričom sa trestným rozkazom obvinený odsudzuje k trestu odňatia slobody do troch rokov, resp. k alternatívnym (miernejším) trestom ako peňažný trest, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia a pod. Obžalobu podáva sudcovi prokurátor na základe vykonaného šetrenia a dokazovania, pričom sa predpokladá, že odsúdenie obvineného po ukončení hlavného pojednávania je pravdepodobnejšie než jeho oslobodenie. V prípade, ak obvinený, ktorému sa trestný rozkaz doručí, s trestom uloženým v trestnom rozkaze nesúhlasí a v zákonne stanovenej lehote podá odpor, trestný rozkaz sa ruší a trestná vec sa dostáva na hlavné pojednávanie.

Vo všetkých zmienovaných textových žánroch nachádzame prvky tak trestného práva procesného, ako i hmotného. V *dožiadaní o právnu pomoc* sa napr. prokurátor obracia na svojho kolegu v jednom z členských štátov EÚ so žiadosťou o poskytnutie súčinnosti pri objasnení okolností súvisiacich so spáchaním istého trestného činu (vykonanie procesných vyšetrovacích úkonov), pričom sa odvoláva na znenie príslušných paragrafov v trestnom zákone, ktoré v danom právnom systéme definujú skutkovú podstatu trestného činu a jeho trestnoprávny postih (odkaz na trestné právo hmotné). Zároveň však prokurátor môže v dožiadaní o právnu pomoc požiadať o to, aby bol napr. svedok pred výsluchom poučený o svojich právach a povinnostiach ako právo nevypovedať, právo požiadať o tlmočníka a i. (odkaz na trestné právo procesné).

Podobne je tomu aj v ostatných textových žánroch. V *trestnom rozkaze* je v súlade s príslušnými paragrafmi Trestného poriadku uvedené okrem označenie súdu, meno a priezvisko samosudcu, ktorý trestný rozkaz vydal, dátum a miesto vydania trestného rozkazu, označenie obvineného, aj výrok o vine a o uloženom treste, výrok o ochrannom opatrení, ak bolo uložené, výrok o náhrade škody, ak bol nárok na jej náhradu riadne uplatnený a poučenie o práve podať odpor.

Inak tomu nie je ani v *obžalobe*, ktorá je však vzhľadom na povahu trestného činu a rozsah dokazovania obsiahnejšia. Okrem označenia prokurátora, dátumu a miesta spísania obžaloby, mena a priezviska obvineného, dátumu a miesta jeho narodenia, bydliska, uvedie sa obžalobný návrh, v ktorom musí byť označený skutok, pre ktorý je obvinený stíhaný, s uvedením miesta, času a spôsobu jeho spáchania. Ďalej sa uvedie právna kvalifikácia skutku s uvedením zákonného pomenovania trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, ako aj príslušné ustanovenie Trestného zákona a všetky zákonné znaky vrátane tých, ktoré odôvodňujú určitú trestnú sadzbu, ak sa vo veci konalo vyšetrovanie. Súčasťou obžaloby je aj odôvodnenie obžalobného návrhu, ktoré obsahuje opísanie skutkového deja s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej, ako aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval, dôkazy, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní, zoznam vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi s prílohami a návrh na uloženie ochranného opatrenia, ak sú na to splnené zákonné podmienky. V obidvoch prípadoch sa teda citujú paragrafy Trestného zákona a postupuje sa s odvolaním na príslušné ustanovenia Trestného poriadku.

4 Osobitosti prekladu obžaloby z nemčiny do slovenčiny

Ako sme už spomenuli, je právny text (v písanej alebo ústnej podobe) základným komunikačným médiom právneho diskurzu. *Obžaloba (Anklageschrift)* ako jeden z textových žánrov možno podľa uvedenej Busseho typológie právnych

¹ Pozri bližšie § 234-236 Trestný poriadok (zákon 301/2005 Z. z.).

textov zaradiť k *textom procesu aplikácie práva* (Rechtsfindungsverfahren). Z funkčného hľadiska spĺňa obžaloba dve základné funkcie. Na jednej strane je to informatívna funkcia, nakoľko obžaloba sprostredkováva obvinenému, proti ktorému sa trestné konanie vedie, a sudcovi, ktorý vo veci koná, poznatky z prípravného vyšetrovania, ako aj právnu kvalifikáciu a priebeh trestného činu, ktorého sa mal obvinený dopustiť. Zároveň však v obžalobe prokurátor na základe predložených dôkazných materiálov apeluje na sudcu, aby vo veci začal hlavné pojednávanie. Osobitosťou tejto komunikačnej situácie je skutočnosť, že kým emitentom obžaloby je odborník s právnickým vzdelaním (prokurátor), recipientom obžaloby je na jednej strane odborník s právnickým vzdelaním (sudca), ktorý má rozhodnúť o pripustení obžaloby na hlavné pojednávanie, ako aj obvinený, ktorý nemá právnické vzdelanie, a pre ktorého je recepcia odborného textu akým obžaloba je, do istej miery sťažená.

Obžaloba ako textový žáner sa v praxi zaraďuje k pomerne často prekladaným právnym textom. Ak sa obžaloba stane predmetom prekladu vo vyučovacom procese, je potrebné pre túto špecifickú translačnú činnosť študentov najprv senzibilizovať. Preklad právnych textov, tak ako sme už uviedli, predpokladá v prvom rade, že študent východiskový text (v našom prípade Anklageschrift) pochopil. Pochopiť pritom znamená apercipovať text v celej jeho komplexnosti, t.j., pochopiť text po obsahovej stránke (vedieť, o čom text hovorí), vedieť, na ktorú časť práva sa text vzťahuje, byť si vedomý toho, akú terminológiu je potrebné pri preklade použiť, vedieť identifikovať, kto je emitentom východiskového textu a recipientom cieľového textu a akú funkciu daný text spĺňa. Zároveň je nevyhnutné poznať textotvorné osobitosti daného textového žánru vo východiskovom i cieľovom jazyku, poznať prekladateľské stratégie a postupy charakteristické pre preklad právnych textov a vedieť zvoliť adekvátne prekladateľské riešenia, resp. byť si vedomý toho, že aj v nemecky hovoriacich krajinách sú diferentné nielen právne systémy, ale často i chápanie právnych pojmov a používanie terminológie vzhľadom na pluricentrický charakter nemčiny.

Pri prvotnej recepcii textu, následnej prekladateľskej analýze východiskového textu, samotnom preklade i recepcii translátu sa teda pohybujeme v špecifickej komunikačnej situácii, ktorá sa od iných komunikačných situácií líši tým, že prekladateľ tu nepreberá iba úlohu jazykového a kultúrneho sprostredkovateľa, ale preberá na seba i právnu zodpovednosť do takej miery, že nesprávnym, neadekvátnym prekladom môže účastníkom konania privodiť právne následky. Prekladateľ je zároveň vzhľadom na recipientov prekladu s rozdielnym právnickým povedomím postavený pred zásadnú otázku výberu vhodnej prekladateľskej stratégie – prikloniť sa v preklade k exotizácii alebo zohľadniť skôr recipienta translátu – laika? Pre zachovanie komplexnosti a úplnosti výpovede, terminologickej presnosti, štylistickej špecifickosti a funkcie textu na jednej strane a dosiahnutie zrozumiteľnosti a funkčnosti prekladu na strane druhej, musí prekladateľ citlivo zvážiť hranicu medzi exotizáciou a adaptáciou v preklade, aby jeho preklad splnil účel, ktorý má obžaloba nielen vo východiskovom, ale i cieľovom právnom systéme (pozri Wiesmann 1999, von Arps-Aubert 1996).

Ako sme už naznačili, pre správne pochopenie obsahu obžaloby je nevyhnutné uvedomiť si, v akej oblasti práva sa práve nachádzame. *Anklageschrift* v nemčine nám už terminologicky signalizuje, že sa pohybujeme v trestnom práve, a síce trestnom práve procesnom. Tu by sme chceli upozorniť na zdanlivú „blížkosť“ termínov *Anklage* a *Klage*. Kým *Anklage* (obžaloba) je termínom v trestnom práve, termín *Klage* (žaloba) sa vzťahuje na občianske právo (napr. *Leistungsklage* – žaloba o plnenie). *Anklageschrift* je oficiálne označenie obžalovacieho spisu, v kontexte slovenského práva mu však zodpovedá pojem obžaloba. Ak si študent uvedomí, že bude prekladať text z oblasti trestného práva procesného, môže sa v ďalšej fáze prípravy na preklad bližšie oboznámiť práve s tou časťou trestného konania, do ktorej

je textový žánr obžaloby zasadený. Študent by mal preto poznať priebeh trestného konania tak vo východiskovom, ako aj v cieľovom právnom systéme. Trestné konanie v Nemecku pozostáva zo štyroch základných častí – 1. Ermittlungsverfahren, 2. Zwischenverfahren, 3. Hauptverfahren (Hauptverhandlung) a 4. Vollstreckungsverfahren, ak neberieme osobitne do úvahy tzv. Rechtsmittelverfahren (odvolacie konanie). V každej časti trestného konania vystupujú iní aktéri. V tzv. prípravnom konaní (Ermittlungsverfahren) konajú z úradnej moci orgány činné v trestnom konaní (Ermittlungsbehörden), t.j., polícia (Polizei) a prokuratúra (Staatsanwaltschaft), pri predbežnom pojednaní obžaloby zohráva svoju úlohu prokurátor (Staatsanwalt) a sudca (Richter), pri hlavnom pojednávaní je aktérov viac – sudca, prokurátor, obhajca (Verteidiger), svedkovia (Zeugen), Gutachter (znalci) a samozrejme obžalovaný. Tu by sme sa chceli zastaviť pri pomenovaní osoby, ktorá bola obvinená zo spáchania trestného činu, pričom poukážeme na významnosť toho, ako dôležité je pre terminologickú presnosť vedieť, do akého štádia trestného konania daný textový žánr spadá. V nemeckom trestnom práve rozlišujeme v súlade so štyrmi štádiami trestného konania štyri rôzne pomenovania tejto osoby – 1. der Beschuldigte (podozrivý), 2. der Angeschuldigte (obvinený), 3. der Angeklagte (obžalovaný) a der Verurteilte (odsúdený). Čiastočne inú terminológiu používa trestné právo procesné v Rakúsku - 1. der Verdächtige (podozrivý), 2. der Beschuldigte (obvinený), 3. der Angeklagte (obžalovaný) a 4. der Verurteilte (odsúdený). Je teda dôležité vedieť, že vznesením obžaloby sa podozrivý stáva obvineným a po pripustení obžaloby k hlavnému pojednávaniu sa z neho stáva obžalovaný, pričom sa odsúdeným stáva až potom, keď odsudzujúci rozsudok nadobudol právoplatnosť.

Ďalším dôležitým momentom, ktorý má vplyv na prekladateľské stratégie a postupy pri preklade právnych textov, je uvedenie si toho, kto je emitentom východiskového textu a komu je translát určený. V prípade nemeckej i slovenskej obžaloby je jej emitentom vždy prokurátor (Staatsanwalt), ktorý obžalobu adresuje sudcovi vecne a miestne príslušného súdu. V nemeckom systéme súdnictva ide obyčajne o tzv. Amtsgericht, teda súd 1. stupňa, ktorému v slovenskom kontexte zodpovedá okresný súd. Obžaloba sa však zasiela nielen sudcovi príslušného súdu za účelom posúdenia, ale aj samotnému obvinenému. Keďže možno predpokladať, že obvinený nie je nemeckým štátnym občanom a nemusí teda ovládať nemecký jazyk, je pri preklade potrebné tieto faktory zohľadniť. Týka sa to už spomínaného prekladu názvov inštitúcií a súdov ako Staatsanwaltschaft, Amtsgericht, Justizvollzugsanstalt a i., ku ktorým sme sa už obšírnejšie zmieňovali aj v iných prácach (pozri Wrede 2008, 2013). Vychádzajúc z odporúčaní Stolzeovej (2009: 283-285) to v prekladateľskej praxi znamená, že pri zohľadnení funkcie právneho textu v danej komunikačnej situácii a cieľového recipienta translátu je názvy inštitúcií potrebné prekladať (o výnimke uvádzania oficiálnych názvov inštitúcií v originálnej podobe bez prekladu v textoch EÚ sme sa už zmienili). Tu je však nevyhnutné upozorniť študentov na to, že aj v takom textovom žánri, akým napr. obžaloba je, je nevyhnutné rozlišovať, kedy sa v tom istom texte názov tej istej inštitúcie raz preloží a inokedy ponechá v pôvodnej forme. Máme tu na mysli tzv. funkčné adresy, ktoré sa ponechávajú bez prekladu aj v ostatných textových žánroch, nakoľko ide o referenčné informácie pre prípad, ak sa má dotknutá osoba vyjadriť k bodom obžaloby, ak má zaslať kompetentnému úradu doplnujúce materiály a pod. Ak sa však ten istý názov inštitúcie vyskytne v texte, prekladateľ ho preloží, pričom pôvodný názov môže ponechať v zátvorke (pozri napr. Duricová, 2014). Konkrétne sa teda v obžalobe stretne s formuláciami ako *Staatsanwaltschaft Osnabrück, Postfach 35 51, 49025 Osnabrück* ako funkčná adresa bez prekladu, ale i s formuláciami ako *Ich erhebe die öffentliche Klage und beantrage, das Hauptverfahren vor dem Landgericht Osnabrück zu eröffnen* s príslušným prekladom *Vznášam verejnú žalobu a žiadam*

o otvorenie hlavného konania pred Krajiným súdom Osnabrück (Landgericht Osnabrück).

Podľa Reißovej (2000: 100) zohrávajú pri preklade dôležitú úlohu aj žánrové konvencie textovej výstavby. Z komunikačného hľadiska spĺňajú tri dôležité funkcie, nakoľko: 1. sú poznávacími signálmi, 2. fungujú ako „spúšťače“ očakávania a 3. usmerňujú pochopenie textu. Ak hovoríme o tzv. *poznávacích signáloch*, máme na mysli predovšetkým zaužívané formulácie typické pre daný textový žánr – v nemeckej obžalobe sú to napr. formulácie ako *Frau/Herr X.X. wird angeklagt*, alebo *Es wird beantragt, das Hauptverfahren zu eröffnen*. Tieto recipientovi signalizujú, že ide o textový žánr obžaloby. V nemeckom trestnom rozkaze (Strafbefehl) ide napr. o formulácie ako *Die Staatsanwaltschaft legt Ihnen folgenden Sachverhalt zur Last* alebo *Gegen Sie wird eine Geldstrafe in Höhe von 30 Tagessätzen verhängt*. Pri recepcii východiskového textu je študentov potrebné na takéto zaužívané, a teda aj opakujúce sa formulácie v danom textovom žánre cielene upozorniť.

V prípade, ak recipient na základe svojich doterajších znalostí o textotvorných konvenciách vie identifikovať textový žánr, automaticky spája s daným textom aj isté *očakávania ohľadom stylistických osobitostí prejavu*. V nemeckej obžalobe je to napr.:

- používanie infinitívnych väzieb ako *Der Angeschuldigte wird angeklagt, durch Fahrlässigkeit den Tod eines Menschen verursacht zu haben*,
- používanie trpného rodu ako *Strafantrag wurde, soweit erforderlich, form- und fristgerecht gestellt*,
- používanie préterita pri opise priebehu činu ako *Die schweren Beinverletzungen führten zudem zu einer tödlichen Fettambolie, Frau verstarb noch an der Unfallstelle*,
- používanie akronymy ako StGB, Abs., POK´in, StPO, PHK, Bl., Gz., Az.,
- používanie ustálených verbo-nominálnych spojení ako *Ich erhebe die Anklage...*, *zur Last legen, den Haftbefehl erlassen*,
- nominálny štýl vyjadrovania spojený s frekventovaným používaním genitívu ako *Erlassung des Haftbefehls unter Aufhebung des Haftbefehls des Amtsgerichts Bayreuth*,
- používania predložiek príznačných pre právny štýl ako *gemäß dem Sachverhalt, laut §§ 7 StPO, entgegen § 58 a i*.

Žánrové konvencie textovej výstavby sú zároveň istým signálom pre *usmerňovanie pochopenia textu*. Reißová uvádza ako príklad formulácie, ktoré je možno chápať dvojzmyselne, ale rozpoznanie príslušnosti k danému textovému žánru túto dvojzmyselnosť eliminuje – *Er war ein guter Bürger und ein ganzer Mann, als er unter das Auto kam...* – ide tu o rozlúčkovú reč pri hrobe obete dopravnej nehody, pričom formulácia *ganzer Mann* by mohla byť v prípade, že by išlo napr. o vtip, chápaná nie frazeologicky, ale doslovne.

Ak pozornosť zameriame na charakteristické znaky textotvorného členenia obžaloby, vyznačuje sa tento textový žánr tak v nemčine, ako i slovenčine zaužívanou štruktúrou (Tab. 1).

ANKLAGESCHRIFT ¹	OBŽALOBA ²
<p>A. Anklagesatz</p> <p>1. Kopf (Bezeichnung der zuständigen Staatsanwaltschaft mit Adresse sowie dem Aktenzeichen der Behörde, Datum und Ort der Ausfertigung der Anklage)</p> <p>2. Personalien (Rubrum – Individualisierung des Beschuldigten durch Name, Wohnort, Geburtstag, Geburtsort, Familienstand, Nationalität)</p> <p>3. Zeit und Ort der Tatbegehung</p> <p>4. Gesetzliche Merkmale der Straftat (Abstraktum - Wiederholung des Gesetzestextes der jeweiligen Strafnorm)</p> <p>5. Konkretisierung (Spiegelbild des Abstraktums im Tatsächlichen – jedes Tatbestandsmerkmal muss dabei seine Entsprechung finden, Anführung von Tatfolgen)</p> <p>6. Anzuwendende Strafvorschriften (gesetzliche Bestimmungen aus dem besonderen Teil des StGB oder des Nebenrechts bzw. aus dem allgemeinen StGB⁴)</p> <p>B. Angabe der Beweismittel</p> <p>1. Geständnis/Teilgeständnis/Einlassung des Angeschuldigten</p> <p>2. Zeugenaussagen</p> <p>3. Sachverständige</p> <p>4. Urkunden</p> <p>5. Augenscheinobjekte</p> <p>C. Wesentliches Ergebnis der</p>	<p>a) označenie prokurátora, dátum a miesto spísania obžaloby;</p> <p>b) meno a priezvisko obvineného, dátum a miesto jeho narodenia, bydlisko, prípadne iné údaje potrebné na to, aby sa nemohol zameniť s inou osobou;</p> <p>c) obžalobný návrh, v ktorom musí byť označený skutok, pre ktorý je obvinený stíhaný, s uvedením miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne s uvedením iných skutočností, ak ich treba na to, aby skutok nemohol byť zamenený s iným a aby bolo odôvodnené použitie určitej trestnej sadzby;</p> <p>d) právna kvalifikácia skutku s uvedením zákonného pomenovania trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, aj príslušné ustanovenie Trestného zákona a všetky zákonné znaky vrátane tých, ktoré odôvodňujú určitú trestnú sadzbu;</p> <p>e) odôvodnenie obžalobného návrhu, ktoré obsahuje opísanie skutkového deja s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej, ako aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval;</p> <p>g) dôkazy, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní a zoznam vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s</p>

¹ Štruktúra a zaužívané formulácie obžaloby nie sú v nemeckom práve upravené striktné osobitným zákonom a variujú v závislosti od danej spolkovéj krajiny. Vo všeobecnosti je však možné hovoriť o tzv. severonemeckej a juhonemeckej podobe obžaloby (pozri Dinter/Jakob, 2013, 73-76). Pozri bližšie aj Zänker (2006).

² Zákon 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 235.

<p>Ermittlungen (Geschichtserzählung der Tat, einschließlich der Motive und der Vorgeschichte)</p> <p>D. Mit der Anklage zu stellende Anträge (Eröffnung des Hauptverfahrens, Fortdauer der Haft)</p>	<p>obžalobou, spismi a ich přílohami;</p> <p>g) návrh na uloženie ochranného opatrenia, ak sú na to splnené zákonné podmienky.</p>
---	--

Tab. 1

Po obsahovej stránke sa nemecká a slovenská obžaloba v základných bodoch takmer úplne kryjú, t.j., obe podoby obžaloby obsahujú tie isté, resp. podobné časti a údaje, i keď nemecká Anklageschrift je v porovnaní so slovenskou obžalobou obyčajne obsiahlejšia, čo však do značnej miery závisí aj od komplexnosti a závažnosti prejednávanej trestnej veci. Podľa Ďuricovej (2014: 40) panuje v translatológii všeobecná zhoda o prekladateľských postupoch pri preklade právnych textov ako napr. to, že preklad by mal odrážať obsah východiskového textu tak, aby boli jasné spoločné znaky a rozdiely medzi dotknutými právnymi poriadkami, že štruktúra cieľového textu má vychádzať zo štruktúry východiskového textu, či to, že štýl má byť prispôsobený očakávaniam príjemcu. Pri preklade nemeckej obžaloby do slovenčiny je tak študentov potrebné upozorniť nielen na to, že pri preklade zachováme sice štruktúru (layout) východiskového textu, čo je opodstatnené aj z hľadiska ľahšej orientácie pri vyhľadávaní ťažiskových či sporných pasáží v oboch textoch, avšak na úrovni mikroštruktúry (jazyka) je potrebné brať do úvahy tak *terminologické osobitosti prejavu*, ako aj *stylistické rozdiely právneho diskurzu* v oboch jazykoch. Na niektoré terminologické špecifiká sme v príspevku už upozornili, avšak tieto sa týkajú napr. aj prekladu znenia príslušných paragrafov nemeckého trestného zákonníka (Strafgesetzbuch), v ktorých sa kvalifikujú znaky skutkovej podstaty trestného činu a s nimi spojený trestný postih. Prekladateľ by si pri preklade mal byť vedomý toho, že v každom právnom systéme sa trestný čin môže kvalifikovať odlišne, resp. v danom právom systéme vôbec nemusí byť kvalifikovaný ako trestný čin. Pri preklade citácií paragrafov a zákonov je preto potrebné postupovať citlivo s ohľadom na pojmovú presnosť termínu a terminologickú ekvivalenciu, na čo upozorňuje o. i. aj Skrlantova (2005: 39-58), von Arps-Aubert (1996), Gruntar Jermol (2009, 2012) a i.

Dalším, nemenej dôležitým aspektom prekladu právnych textov je *stylistická rovina právneho diskurzu*. Na osobitosti nemeckého právneho prejavu na stylistickej rovine sme už čiastočne poukázali v súvislosti so žánrovými konvenciami textovej výstavby tak, ako ich definovala Reiřová. Z didaktického hľadiska je potrebné upozorniť študentov na špecifiká stylistického prejavu tak vo východiskovom, ako i cieľovom jazyku (napr. porovnaním zaužívaných formulácií v nemeckej i slovenskej obžalobe) a ich transformáciu do príslušného jazyka tak, aby zodpovedala konvenciam daného odborného štýlu. Taktiež je potrebné zdôrazniť rozdiel v odbornom štýle vyjadrovania v nemeckej obžalobe pri citácii paragrafov, ktoré kvalifikujú znaky skutkovej podstaty trestného činu v časti abstraktum a štýl vyjadrovania v časti podstatný výsledok vyšetrovania (wesentliches Ergebnis der Ermittlungen), ktorá je v istom zmysle „literárne“ ladenou časťou obžaloby vyznačujúcou sa opisným, rozprávačským štýlom s vynechaním akýchkoľvek citácií príslušných zákonov a paragrafov. Táto „literárne“ ladená časť sa však vyznačuje o. i. častým používaním *nepriamej reči* formou konjunktívu I, ktorý vyjadruje istý odstup od vypovedaného, resp. názor, tvrdenie tretej osoby, čo je pri preklade do slovenčiny potrebné zohľadniť použitím adekvátnych jazykových prostriedkov (*že vraj, údajne, ...*). Ako príklad uvádzame výpoved z nemeckej obžaloby týkajúcej sa nezákonného prechovávanía omamných látok:

Der Angeschuldigte hat sich im Rahmen seiner Vernehmung vor dem Zollfahndungsamt dahin eingelassen, dass er zum ersten Mal Drogen geschmuggelt habe und einen Kurierlohn von 5.000,- Euro bekommen sollte.

Gegenüber dem Haftrichter beim Amtsgericht Nordhorn (Bl. 38) hat der Angeschuldigte erklärt, er sei von dem Sohn eines Freundes, dem Miloš, gefährten worden und zwar von der Slowakei nach Holland, wo er gegen Mittag in Rijsweg angekommen sei. Übernachtet habe er dort bei einer Bekannten. Abends sei er dann in Rotterdam in einem Einkaufszentrum mit dem ihm bekannten Türken, der sich „Deniz“ nennt, in Wirklichkeit allerdings Aslan heißte, zusammengekommen. Dieser habe zu ihm gesagt, er solle Ephedrin transportieren.

V nemeckom právnom diskurze sa ďalej pre zachovanie objektívnosti výpovede a neosobného štýlu často používa *trpný rod*. Trpný rod, predovšetkým priebehový, slúži v odbornom štýle na vyjadrenie abstraktnosti, neosobnosti, všeobecnej platnosti, do značnej miery eliminuje pôvodcu deja, pričom do popredia kladie dejovosť a procesualnosť. V právnom štýle je zastúpený vo všetkých textových žánroch. Pri preklade do slovenčiny ho možno nahradiť činným rodom, čím sa výpoveď stáva voľnejšou a menej strnulou (*Am 01.11.2013 reiste er aus den Niederlanden kommend als Beifahrer im Pkw Citroen, amtliches slowakisches Kennzeichen:, der von dem X.Y. gesteuert wurde* – Dňa 01.11.2013 pricestoval ako spolujazdec z Holandska v osobnom motorovom vozidle Citroen, slovenské EČV:, ktoré riadil X.Y.) alebo ho ponechať aj v slovenčine v neosobnom tvare (*dem Angeschuldigten wird zur Last gelegt – obvinenému sa kladie za vinu*), resp. zmeniť trpný neosobný tvar na činný rod v osobnom tvare:

Es wird beantragt, den Haftbefehl nach Maßgabe der Anklageschrift aufrecht zu erhalten.

Feiler, Oberstaatsanwalt

Žiadam o pokračovanie väzby v súlade s obžalobou.

Feiler, hlavný prokurátor

V pasívnej konštrukcii *es wird beantragt* síce explicitne nie je uvedený agens, avšak z kontextu obžaloby je jasné, že ide o prokurátora, ktorý obžalobu vyhotovil, a ktorého meno je uvedené na konci obžaloby. Preto je aj pri preklade do slovenčiny štylisticky vhodnejšia formulácia v činnom rode v 1. osobe singuláru tak, ako je to v slovenskej obžalobe napokon aj zaužívané (*podávam obžalobu na obvineného ..., na hlavnom pojednávaní navrhujem ... a pod.*)

K typickým znakom právneho štýlu v nemčine patria aj *verbo-nominálne spojenia*, ktoré je vo väčšine prípadov možné aj v nemčine nahradiť jednoduchým slovesom (*in Erwägung ziehen – erwägen, in der Verwaltung stehen – verwaltet werden, unter Polizeiaufsicht stellen – polizeilich beaufsichtigen, in Haft nehmen – verhaften, inhaftieren* a i.).¹ Pri preklade možno postupovať buď nahradením verbo-nominálneho spojenia v nemčine obdobnou väzbou v slovenčine ako *Der Staatsanwalt hat beantragt, die Beschuldigte in Haft zu nehmen, da zu befürchten ist, dass sie auf freiem Fuß sowohl Zeugen als auch Mitbeschuldigte beeinflusst* –

¹ K problematike verbo-nominálnych spojení v nemeckom právnom štýle pozri Seifert (2004), Schlüter-Ellner (2011) a i.

Prokurátor požiadala vziať obvinenú do väzby z dôvodov obavy, že na slobode bude ovplyvňovať svedkov ako aj spoluobvinených; Nähere Angaben zur Tat können die vorgeannten Zeugen machen – Bližšie informácie k činu môžu poskytnúť uvedení svedkovia alebo ju nahradiť jednoduchým slovesom ako Vielmehr könnten auf diesen Sachverhalt per analogiam die Bestimmungen der Strafprozessordnung Anwendung finden – Skôr by sa na tieto skutkové okolnosti podobne mohli aplikovať ustanovenia Trestného poriadku.

V nemeckom právnom štýle nemôžeme opomenúť ani používanie *infinitívnych konštrukcií* s pomocným slovesom *sein* a *haben* na vyjadrenie modality výpovede. Infinitívna konštrukcia s pomocným slovesom *haben* nahrádza modálne sloveso *müssen* a je vyjadrením istej povinnosti, nevyhnutnosti, napr. *Darüber hinaus hat der Zeuge mit einem Ordnungsgeld und, wenn dieses nicht gezahlt wird, mit der Verhängung von Ordnungshaft zu rechnen* – Okrem toho musí svedok počítať s poriadkovou pokutou, a ak táto nebude zaplatená, s nariadením poriadkovej väzby.

Pomerne často sa v právnom štýle vyskytujú aj infinitívne väzby s pomocným slovesom *sein*, ktoré podobne ako infinitívne väzby s pomocným slovesom *haben* môžu vyjadrovať možnosť, ale aj nutnosť alebo povinnosť:

Bereits aufgrund der Menge der vorgefundenen Drogen ist sicher davon auszugehen, dass diese dem gewinnbringenden Weiterverkauf dienen sollten – Už na základe množstva nájdenej drog je možné s určitosťou vychádzať z toho, že tieto mali slúžiť na ďalší predaj za účelom zisku.

Bei § 362 Nr. 4 ist zu prüfen, ob genügend bestätigt ist, dass der Angeklagte das behauptete Geständnis abgelegt hat, und ob es glaubhaft ist. – Pri § 362 č. 4 je potrebné preskúmať, či je dostatočne potvrdené, že sa obžalovaný priznal, a či je to dôveryhodné.

Kým v prvom príklade ide o vyjadrenie možnosti (*ist davon auszugehen*), v druhom príklade pomocné sloveso *sein* v infinitívnej konštrukcii vyjadruje modalitu nevyhnutnosti a zároveň aj istej pasívnosti (*ist zu prüfen*). Uvedené infinitívne konštrukcie slúžia v nemeckom odbornom štýle predovšetkým na dosiahnutie jednoznačnosti a presnosti vyjadrovania, ktoré sú v právnom jazyku mimoriadne dôležité, a ktorých význam je nezriedka možné správne vydedukovať iba na základe znalosti odborných súvislostí prezentovaných v texte.

K často sa vyskytujúcim vedľajším vetám v právnych textoch možno bezpochyby zaradiť aj *vety podmienkové*. S ohľadom na stylistickú rovinu právneho jazyka v nemčine by sme však chceli upozorniť na dva prípady ich výskytu v právnych textoch. V prvom prípade ide o uvedenie podmienkovej vety za hlavnou vetou. V tomto prípade ide nezriedka o vymenúvanie viacerých možností napr. pri kvalifikácii trestných činov tak, ako je tomu v § 243 nemeckého Trestného zákonníka (StGB) pri definovaní znakov obzvlášť závažnej krádeže:

Ein besonders schwerer Fall liegt in der Regel vor, wenn der Täter

- 1. zur Ausführung der Tat in ein Gebäude, einen Dienst- oder Geschäftsraum oder in einen anderen umschlossenen Raum einbricht, einsteigt, mit einem falschen Schlüssel oder einem anderen nicht zur ordnungsmäßigen Öffnung bestimmten Werkzeug eindringt oder sich in dem Raum verborgen hält,*
- 2. Schutzvorrichtung gegen Wegnahme besonders gesichert ist,*
- 3. gewerbsmäßig stiehlt, ...*

Špecifickým prípadom je však druhý spôsob uvádzania podmienkových viet v právnych textoch, ktoré stoja pred hlavnou vetou. V tomto prípade sa podmienková

spojka wenn na začiatku vety vynechá, pričom vedľajšia veta podmienková je uvedená slovesným tvarom a príp. použitím korelátu so vo vete hlavnej. Práve táto forma podmienkovej vety je pre nemecký právny štýl príznaková. Študentov je na túto osobitosť potrebné upozorniť, a to hlavne pri preklade právneho textu do nemčiny:

Ist der Angeschuldigte geständig, so werden in der Regel auch die Persönlichkeitsakten dem Gericht vorgelegt.

Hat das Gericht einen Zeugen nach § 62 vereidigt, so ist es an diese Entscheidung auch bei einer nochmaligen Vernehmung des Zeugen gebunden.

Liegt ein Haftbefehl gegen den Mandanten vor, bestehen zwei Möglichkeiten. Der Verteidiger kann im Rahmen einer Haftprüfung oder einer Haftbeschwerde auf die Aufhebung des Haftbefehls hinwirken oder darauf drängen, dass der Haftbefehl nach § 116 StPO außer Vollzug gesetzt wird.

V ďalšej časti príspevku by sme chceli exemplárne poukázať na vybrané chyby, ktorých sa študenti prekladateľstva a tlmočníctva dopúšťajú pri preklade právnych textov z nemčiny do slovenčiny predovšetkým v počiatočnej fáze, keď ešte nemajú dostatočné skúsenosti s prekladom týchto textových žánrov. Zameriame sa opäť na preklad nemeckej obžaloby do slovenčiny. Ako text na preklad sme vybrali obžalobu, v ktorej je vznesené obvinenie voči dvom osobám pre usmrtenie z nedbanlivosti (*fahrlässige Tötung*), ublíženie na zdraví z nedbanlivosti (*fahrlässige Körperverletzung*) a ohrozenie bezpečnosti cestnej dopravy z nedbanlivosti (*fahrlässige Beeinträchtigung der Sicherheit des Straßenverkehrs*). Obžalobu vzniesla Prokuratúra pri Krajskom súde v Limburgu, pobočka Wetzlar, v spolkovkej krajine Hesensko. Študenti text prekladali samostatne po propedeutických cvičeniach zameraných na priebeh trestného konania (práca s odborným textom, relevantná terminológia, kolokácie, štylistické a textotvorné osobitosti právnych textov, ...). Pri preklade mohli študenti používať paralelné a referenčné texty, slovníky, glosáre, terminologické databázy a pod.

Chyby pri preklade sa vyskytli na všetkých jazykových rovinách. Na lexikálnej rovine išlo predovšetkým o terminologické nezrovnalosti napr. pri hľadaní ekvivalentu pre pojmy ako *Staatsanwaltschaft* (štátna prokuratúra, úrad prokurátora), *Anklageschrift* (žaloba, návrh obžaloby, obžalobný list), *Angeschuldigte* (obžalovani), *Augenscheinsobjekte* (vizuálne dôkazy, obhliadkové predmety), *Vergehen* (priestupok), *Lichtbildmappe* (zložka s fotografiami, mapy vo forme fotografií, fotografické portfólio, obal na spisy s fotografiami) a i. Značné problémy mali študenti aj s prekladom nasledovnej konštrukcie v časti abstraktum:

*Frau/Herr werden angeklagt,
am 05.02.2005*

1. die Angeschuldigte X.Y. durch dieselbe Handlung

a) durch Fahrlässigkeit den Tod eines Menschen verursacht zu haben,

b) durch Fahrlässigkeit die Körperverletzung anderer Personen verursacht zu haben,

c) fahrlässig die Sicherheit des Straßenverkehrs beeinträchtigt zu haben.

Vzhľadom na skutočnosť, že obvinenie bolo vznesené proti dvom osobám, sú v tejto časti citované znaky skutkovej podstaty trestného činu pre každú z obvinených osôb osobitne. Špecifikom tohto prípadu je, že jedným konaním boli naplnené znaky

skutkovej podstaty troch trestných činov (body a, b, c). Z jazykového hľadiska je táto skutočnosť vyjadrená infinitívnou konštrukciou – *X.Y. wird angeklagt, durch dieselbe Handlung den Tod eines Menschen verursacht zu haben*. V preklade by jej mala zodpovedať napr. konštrukcia s vedľajšou vetou ako *Proti X.Y. sa vznáša obžaloba/vznášam obžalobu, že tým istým konaním spôsobila z nedbanlivosti smrť inej osoby*. V prekladoch študentov sa stretávame s práve neadekvátnymi prekladateľskými riešeniami, ktoré vyplývajú jednak z nepochopenia výpovede ako napr. *...že obvinená z činu nedbanlivosti, ktorou zapríčinila smrť človeka* alebo z použitia štylisticky nie celkom nevhodných formulácií ako napr. *že obvinená X.Y. v tom istom konaní zapríčinila smrť človeka*.

Taktiež pasívnu konštrukciu *Es wird beantragt, das Hauptverfahren zu eröffnen*, o ktorej sme sa už v príspevku zmienili, prekladali študenti rôznymi spôsobmi – *požaduje sa zahájiť hlavné pojednávanie, týmto sa podáva návrh na otvorenie hlavného konania, žiada sa o hlavné pojednávanie, žiadame otvoriť hlavné súdne pojednávanie* a pod.

Ako príklad nesprávnej interpretácie výpovede a následne jej neadekvátneho prekladu uvádzame konštrukciu *Strafantrag wurde, soweit erforderlich, form- und fristgerecht gestellt*. V kontexte nemeckého trestného práva táto formulácia hovorí, že v tomto prípade nejde o tzv. zakročenie z moci úradnej (*von Amts wegen*), t.j., že prokuratúra koná sama od seba, ale že ide o delikty, ktoré sa stihajú až na základe podania návrhu na trestné stíhanie (*Strafantrag*). Z procesného hľadiska je preto potrebné, aby, ak je to nevyhnutné, boli takéto návrhy na trestné stíhanie podané v (zákonne) stanovenej lehote a forme. Študenti túto výpoveď nie vždy správne pochopili, o čom svedčia aj ich preklady – *Návrh na trestné stíhanie bol vystavený podľa potreby včas a správne formulovaný; Návrh trestu bol podaný podľa potreby včas a správne sformulovaný; Návrh trestu bude podľa potreby podaný presne podľa formy a v stanovenom termíne*.

V súvislosti s termínom *Strafantrag* by sme chceli ešte raz poukázať na význam chápania odborných súvislostí v právnom texte. Niektorí študenti termín *Strafantrag* pretransformovali do slovenčiny ako *návrh trestu*. Už logicky je však nesprávne, aby v štádiu, kedy sa obžaloba iba vznáša a podáva sudcovi na preskúmanie, prokurátor podával zároveň návrh na trest, resp. výšku trestu ešte predtým, než bol obvinený zo spáchania činu vôbec usvedčený (zásada prezumcie neviny). To isté platí pre termín *Vergehen* a jeho nesprávny ekvivalent *priestupok* v slovenčine. *Priestupok*, tak ako *Ordnungswidrigkeit* nemeckom práve, spadá do tzv. *správnych deliktov*. Za priestupok možno uložiť sankcie ako pokarhanie, pokutu, zákaz činnosti alebo prepadnutie vecí. Ide napr. o dopravné priestupky, neoprávnené uvádzanie vysokoškolských titulov, nepravdivé tvrdenia, rušenie nočného pokoja a pod. *Vergehen* je však *prečinom*, ktorý môže byť potrestaný v závislosti od daného právneho systému buď peňažnou pokutou alebo trestom odňatia slobody (v Nemecku vo výške menej ako 1 rok, na Slovensku vo výške až do päť rokov). *Vergehen* (prečin) je ďalej potrebné odlišiť od ďalšieho deliktu, ktorým je *Verbrechen* (zločin). *Verbrechen* je v nemeckom Trestnom zákonníku, Všeobecná časť, § 12 definovaný ako „*rechtswidrige Tat, die im Mindestmaß mit Freiheitsstrafe von einem Jahr oder darüber bedroht ist*“. *Zločin* je podľa slovenského Trestného zákona § 11 „*úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov*“. Rozdiel medzi *priestupkom* a *prečinom* je teda podstatný a pre ďalšiu kvalifikáciu trestného činu a trestnoprávneho postihu zaň rozhodujúci.

Okrem už uvedených nedostatkov pri preklade nemeckej obžaloby do slovenčiny sa v prekladoch vyskytli aj iné chyby, a to napr.:

- pri pomenovaní spoljkovej krajiny *Hessen* v slovenčine, keď mnohí v preklade nepoužili štandardizovaný slovenský názov Hesensko,¹
- nesprávne použitie predložky pri preklade spojenia *durch diese Tat hat sich der Angechuldigte als ungeeignet zum Führen von Kraftfahrzeugen erwiesen* (kvôli tomuto prečinu bol obvinený uznaný nespôsobilým viesť motorové vozidlo),
- štylistické výrazové chyby ako *v deñ činu cestovala obžalovaná osobným motorovým vozidlom* (vhodnejšia formulácia: viedla osobné motorové vozidlo); *verejnosť má špeciálny záujem na trestnom stíhaní* (vhodnejšia formulácia: existuje mimoriadny verejný záujem na trestnom stíhaní); *zahájiť hlavné konanie* (vhodnejšia formulácia: začať hlavné konanie) a i.

Exemplárne uvedené chyby v prekladoch vychádzajú jednak z nedostatočného pochopenia, resp. nesprávnej interpretácie súvislostí prezentovaných v právom texte, čo má svoje dôvody v absentujúcich odborných poznatkoch z oblasti trestného práva. To sa v konečnom dôsledku sa odzrkadlilo napr. aj pri hľadaní a výbere terminologických ekvivalentov. Chyby však vyplývajú aj z primárnej neskúsenosti s prekladom textových žánrov práva, ktoré sa vyznačujú nielen špecifickou terminológiou, ale aj osobitým a vyhnaným štýlom vyjadrovania. V niektorých prípadoch prekladu nemeckej obžaloby do slovenčiny sme mohli dedukovať, že síce nešlo o celkom „hrubý“, prvotný preklad, ale o podobu prekladu, v ktorej sa ukázalo, že študenti nemajú ešte dostatočne vyvinutú schopnosť sebareflexie v preklade, nedokážu identifikovať vlastnú chybu alebo nie sú dostatočne senzibilizovaní pre daný štýl vyjadrovania.

5 Záver

Preklad právnych textov predstavuje nanajvýš komplexný proces – prekladateľ musí text najprv dekódovať, na čo sú nevyhnutné zodpovedajúce poznatky o východiskovom právnom systéme, text následne pojmovo spracovať a opätovne kódovať tak, aby text v cieľovej kultúre splnil svoju funkciu, čo zasa predpokladá dostatočnú znalosť cieľového právneho systému (porov. Gruntar Jermol: 2012, s. 53-54).

Špecifickosť prekladu právnych textov spočíva o. i. aj v tom, že kým vo vedách ako medicína, technika alebo fyzika sú pojmy definované univerzálne bez ohľadu na východiskovú či cieľovú kultúru, je tomu v právnej vede inak. Pojmy sú tu definované v závislosti od špecifickosti právneho systému danej krajiny, pričom niektoré pojmy môžu byť identické, niektoré sa môžu zhodovať čiastočne alebo niektoré môžu v právnom systéme danej kultúry aj úplne absentovať. Úloha prekladateľa je preto oveľa náročnejšia. Musí totiž disponovať nielen poznatkami o právnom systéme východiskovej a cieľovej kultúry, ale musí vedieť právne pojmy dvoch rozdielnych právnych systémov porovnať (Rechtsvergleichung) a adekvátne transformovať z východiskového do cieľového jazyka aj v prípade, ak daný pojem v cieľovom právnom systéme nemá svoje zastúpenie.

¹ Odporúčania k používaniu štandardizovaných podôb slovenských vžitých názvov štátov vydal Ústav Geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky – <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-statov/> (01.08.2015). K problematike prekladu zemepisných názvov pozri napr. Luptak (2005, 2013).

Na základe vlastných niekoľkoročných skúseností s výučbou prekladu právnych textov sme sa pokúsili poukázať na skutočnosť, že právny text si podobne ako každý iný odborný text vyžaduje osobitnú pozornosť v rámci štúdia prekladateľstva a tlmočníctva aj z didaktického hľadiska. Nesmieme pri tom zabúdať na fakt, že študenti aj napriek absolvovaniu seminárov, ktoré sa prekladom právnych textov zaoberajú, zostávajú aj naďalej právnickými laikmi, a je im preto potrebné sprostredkovať také poznatky a kompetencie, ktoré by im preklad právnych textov už v profesionálnej praxi aspoň do istej miery uľahčili. V príspevku aj preto upozorňujeme na dôležitosť znalosti typológie textov, a to či už z pohľadu textovej lingvistiky, teórie prekladu alebo práva. Práve uvedomenie si zaradenia právneho textu k istému žánru a typu textu sa nám javí ako vhodný východiskový bod pre ďalšiu prácu s právnym textom a následnú translačnú činnosť. Príslušnosť daného právneho textu k textovému žánru a typu textu signalizuje prekladateľovi, v akej časti práva sa pohybuje, aká terminológia je pre daný právny odbor relevantná, akú funkciu text spĺňa vo východiskovej a akú funkciu má spĺňať v cieľovej kultúre, aké prekladateľské stratégie a postupy je potrebné s ohľadom na funkciu textu v cieľovej kultúre a celkovú komunikačnú situáciu zvoliť, či aké štylistické osobitosti právneho diskurzu je pri preklade potrebné zohľadniť.

Jedným z cieľov seminárov prekladu právnych textov by v každom prípade malo byť sprostredkovanie istého modelu, ako pracovať s právnym textom. Tento model by mal obsahovať návod na to, ktoré odborné poznatky sú pre prácu s daným textovým žánrom nevyhnutné, ako je možné tieto relevantné poznatky čo najefektívnejšie (aj vzhľadom na rozsah prekladu a čas, za ktorý má byť preklad pre zadávateľa vyhotovený) vyhľadať a osvojiť si, čo je nevyhnutné zohľadniť pri hľadaní terminologických ekvivalentov v dvoch rozdielnych právnych systémoch, aké stratégie a postupy sa pri preklade právnych textov preferujú, aké sú špecifiká štylistického výrazu daného textového žánru a pod. Prínosným by určite bolo aj vypracovanie registra opakujúcich sa formulácií zaužívaných v danom textovom žánre v porovnaní východiskový a cieľový jazyk.

Na záver sa nám ale žiada pripomenúť, že aj napriek komplexnosti, istej ťažkopádnosti a náročnosti transferu, patria právne texty k tým diskurzom, ktoré snáď najviac zo všetkých odborných textov zasahujú do života každého z nás, pretože vedome či nevedome regulujú naše správanie a konanie. Nie sú to teda len statické, nezrozumiteľné a „nezáživné“ texty v podobe zákonov, nariadení alebo predpisov, ale aj dynamické, nezriedka veľmi zaujímavé a aj poučné výpovede o živote človeka ako sociálneho jedinca (zápisnica zo súdneho pojednávania, rozsudky, testamenty, zápisnica z výsluchu, znalecký posudok a i.). Aj týmto pozitívnym pohľadom na právny text by sme študentov mali motivovať k tomu, aby sa na preklad právnych textov nepozerali negatívne a skepticky, ale aby bol pre nich istou profesionálnou výzvou.

Bibliographic references

- VON ARPS-AUBERT, B. 1996. Die deutsche Anklageschrift und Probleme der Übersetzung ins Russische. In: Salvesky, H. (ed.): Dolmetscher- und Übersetzerausbildung gestern, heute und morgen. Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag, s. 229-243. ISBN 3-631-30426-9
- BAUMANN, K.-D. 2001. Der Fachtext als komplexes Wissenssystem. Ein interdisziplinäres Konzept. In: LSP & Professional Communication. Volume 1, Number 2, s. 8-33. ISSN 1601-1929
- BRINKER, K. 2010. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. 7., durchgesehene Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag. ISBN 978-3-503-12206-6

- BUSSE, G. 2000. Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz. In: Antos, G. – Brinker, K. – Heinemann, W. – Sager, S. F. (ed.): Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. 1. Halbband. Berlin, New York: Walter de Gruyter, s. 658 – 675. ISBN 978-3110169188
- DAUM, U. 2009. Gerichts- und Behördenterminologie. 9. überarbeitete Aufl. Berlin: BDÜ. ISBN 978-3-938430-23-1
- DEKANOVA, E. 2009. Kapitoly z teorie a didaktiky prekladu odborných textov. Nitra: FF UKF v Nitre. ISBN 978-80-8094-598-5
- DINTER, L. – JAKOB, CH. 2013. Die Staatsanwaltsklausur: Prüfungswissen für das Assessorexamen (Referendariat). Heidelberg: C. F. Müller Verlag. ISBN 978-3811471337
- DURICOVA, A. 2003. Morfológicko-syntaktické a textové aspekty nemeckého právneho jazyka. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. ISBN 80-8055-799-3
- DURICOVA, A. 2014. Od konvencii k normam prekladu vlastných mien v právnych textoch. In: Duricova, A. (ed.): Od textu k prekladu IX. Praha: Jednota tlumocníku a prekladatelů, s. 30-36. ISBN 978-80-7374-119-8
- GANSEL, CH. – JÜRGENS, F. 2009. Textlinguistik und Textgrammatik. Eine Einführung. 3., unveränderte Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-8252-3265-8
- GROMOVA, E. 2003. Teoria a didaktika prekladu. Nitra: FF UKF v Nitre. ISBN 80-8050-587-X
- GROMOVA, E. – HRDLICKA, M. – VILIMEK, V. 2007. Antologie teorie odborného prekladu. 2. aktualizované a rozšírené vydání. Ostrava: FF Ostravská univerzita v Ostrave. ISBN 978-80-7368-383-2
- GROSSE, E. U. 1976. Text und Kommunikation. Eine linguistische Einführung in die Funktionen der Texte. Stuttgart: Kohlhammer. ISBN 3-170-01600-8
- GRUNTAR JERMOL, A. 2013. Linguistisches Wissen als *Conditio sine qua non* beim Übersetzen juristischer Texte - Zur Bedeutung des Texttyps und der Textsorte im Recht. In: Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache. Heft 4/123. s. 290-315. ISSN 0027-514X
- GRUNTAR JERMOL, A. 2009. Rechtstexte übersetzen – leicht gemacht? – Oder: Wie schnell kann man sich beim Übersetzen juristischer Texte verlaufen. In: Terminology, Vol. 15, no. 2 (2009), s. 214-231. ISSN 0929-9971
- GRUNTAR JERMOL, A. 2012. Übersetzen von Rechtstexten – einige didaktische Hinweise. In: Lebende Sprachen. Band 57, Heft 1, s. 53-73. ISSN 0023-9909
- GULDANOVA, Z. 2012. Kontexty sudneho prekladu a tlmocenia 1. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-3293-4
- GULDANOVA, Z. 2013. Kontexty sudneho prekladu a tlmocenia 2. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-3514-0
- GULDANOVA, Z. 2014. Kontexty sudneho prekladu a tlmocenia 3. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-3750-2
- GULDANOVÁ, Z. 2010. Teoria a prax sudneho prekladu a tlmocenia. Bratislava: Tlmočnícky ustav FF UK. ISBN 978-80-89238-34-7
- HEINEMANN, M – HEINEMANN, W. 2002. Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion – Text – Diskurs. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. ISBN 3-484-31230-0
- HILGENDORF, E. 2008. dtv-Atlas Recht. Band 1 – Grundlagen, Staatsrecht, Strafrecht. 2. Aufl. München: Deutscher Taschenverlag. ISBN 978-3-423-03324-4
- IVOR, J. a kol. 2006. Trestne pravo hmotne. Vseobecna cast. 1. zväzok. Bratislava: Iura Edition. ISBN 80-8078-099-4
- JAKOBSON, R. 1979. Linguistik und Poetik. In: Poetik. Ausgewählte Aufsätze 1921-1971. Frankfurt am Main: Ullstein, s. 83-121. ISBN 978-3-54835-005-9

- LUPTAK, M. 2013. Onymická viacnázovnosť v terminologických súvislostiach z pohľadu prekladateľa. In: Duricová, A. (ed.): *Od textu k prekladu VIII*. Praha : Jednota tlmočníkov a prekladateľov, s. 42 – 48. ISBN 978-80-7374-095-5
- LUPTAK, M. 2005. Význam poznania zemepisných mien pre preklad. In: Duricová, A. (ed.): *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe IV*. Banská Bystrica, Praha : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, Jednota tlmočníkov a prekladateľov, s. 47 – 54. ISBN 80-8083-146-7
- NORD, CH. 1995. *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Julius Groos Verlag. ISBN 3-87276-649-X
- NORD, CH. 2010. *Fertigkeit Übersetzen. Ein Kurs zum Übersetzenlehren und -lernen*. Berlin: BDÜ. ISBN 978-3-938430-32-3
- RAKSANYIOVA, J. 2014. Inspiratívne krízovotky textovej lingvistiky a translológie. In: Kraus, J.: *Jazyk a media medzi retorikou a filosofiou*. Akta Fakulty filozofickej Západočeskej univerzity v Plzni, č. 1, s. 12-31. ISSN 1802-0364
- REISS, K. 2000. *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen*. 2. Aufl. Wien: WUV. ISBN 3-85114-232-2
- REISS, K. 1993. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. 3., unveränderte Aufl. Heidelberg: Julius Gross Verlag. ISBN 3-87276-509-4
- SANDRINI, P. 1999. *Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht*. In: Sandrini, P. (Hrsg.): *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. ISBN 3-8233-5359-4
- SEIFERT, J. 2004. *Funktionsverbgefüge in der deutschen Gesetzessprache (18.-20. Jahrhundert)*. Hildesheim u.a.: Georg Olms Verlag. ISBN 3-487-12554-4
- SCHLÜTER-ELLNER, C. 2011. *Juristendeutsch verständlich gemacht und Treffende Verben in der deutschen Rechtssprache*. Berlin: BDÜ. ISBN 978-3-938430-37-8
- SCHWARZ-FRIESEL, M. – CONSTEN, M. 2014. *Einführung in die Textlinguistik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. ISBN 978-3-534-25467-5
- STOLZE, R. 2009. *Fachübersetzen – Ein Lehrbuch für Theorie und Praxis*. Berlin: Frank & Timme Verlag. ISBN 978-3-86596-257-7
- SKRLANTOVA, M. 2005. *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava: AnaPress. ISBN 80-89137-19-9
- STEFKOVA, M. 2013. *Právny text v preklade. Translatologické aspekty právnej komunikácie v kombinácii málo rozšírených jazykov*. Bratislava: IURA EDITION. ISBN 978-80-8078-681-6
- TOMASIKOVÁ, S. 2014. *Preklad právnych textov z nemeckého do slovenského jazyka*. Prešov: Presovská univerzita v Presove. ISBN 978-80-555-1187-0
- VAJICKOVÁ, M. – DURICOVA, A. – KOSTELNIKOVA, M. – TUHARSKA, Z. 2011. *Stilistische Prinzipien der Gestaltung administrativer und juristischer Texte. Am Beispiel deutscher, slowakischer und englischer Texte der Europäischen Union*. Nümbrecht: KIRSCH-Verlag. ISBN 978-3-933586-88-9
- WIESMANN, E. 1999: *Berücksichtigung von Textsortenkonventionen bei der Übersetzung von Rechtstexten am Beispiel der Übersetzung italienischer atti di citazione ins Deutsche*. In: Sandrini, P. (Hrsg.): *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Tübingen: Narr Verlag, s. 155-182. ISBN 3-8233-5359-4
- WIESMANN, E. 2004. *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. Formu für Fachsprachenforschung Bd. 65*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. ISBN 978-3-8233-6107-7
- WREDE, O. 2013. *Pravo – jazyk – translácia*. In: *XLinguae. European Scientific Language Journal*. Volume 6, Issue 4, s. 17-35. ISSN 1337-8384

WREDE, O. – BORSUKOVA, H. 2008. Die österreichische Varietät des Deutschen aus fachübersetzerischer Sicht am Beispiel der Übersetzung von Wirtschafts- und Rechtstexten (Deutsch-Slowakisch). In: Blahak, B. – Piber, C. (ed.): Deutsch als fachbezogene Fremdsprache in Grenzregionen. Bratislava: Ekonóm, s. 39-44. ISBN 978-80-225-2606-7

ZÄNKER, N. (ed.) 2006. Strafbefehle und Anklagen. Materialien für Dolmetscher. Berlin: BDÜ. ISBN 978-3-938430-02-6

Words: 11 180

Characters: 81 312 (45, 17 standard pages)

PaedDr. Olga Wrede, PhD.

Constantine the Philosopher University

Faculty of Arts

Department of German Studies

Stefanikova 67, 949 74 Nitra

Slovakia

owrede@ukf.sk